

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20.051.108
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
доктору історичних наук, професору,
завідувачу кафедри історії України
і методики викладання історії
Райківському Ігорю Ярославовичу
(76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України
і методики викладання історії
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
Паски Богдана Валерійовича на дисертаційну роботу
Санкович Марії Василівни
«Соціально-економічні процеси
у Станіславській (Івано-Франківській) області в 1944–1965 рр.»**

Актуальність дослідження. Сучасна російська агресія значно загострила увагу українських істориків до переосмислення радянського минулого. Станіславська (Івано-Франківська) область після Другої світової війни стала показовою в плані насадження комуністичної ідеології і відповідних практик у соціально-економічній сфері. На територію окупованих західноукраїнських земель було перенесено систему заходів, уже апробовану на території Наддніпрянщини – індустріалізацію промислової сфери, колективізацію сільського господарства і т. зв. «культурну революцію» у сфері ідеології. Попередній економічний устрій на засадах ринку, який формувався протягом

десятиліть, було зруйновано, натомість сформовано тоталітарну командно-адміністративну систему. Окупаційна влада докорінно змінила етносоціальну й релігійну палітру регіону, а також політичну, економічну й культурну сфери. Плани комуністичної партії полягали в уніфікації всіх сфер соціального та економічного розвитку життя мешканців Станіславщини, максимального визиску місцевих корисних копалин, трудових ресурсів, економічного потенціалу для формування імперського військово-промислового комплексу. Витоки сучасних економічних, технологічних, екологічних, соціальних та інших проблем містяться саме в добі перебування краю у складі Радянського Союзу. Актуальність дисертації підсилюється відсутністю в сучасній українській історіографії комплексного і всебічного дослідження соціально-економічних процесів на території Прикарпаття протягом перших двох повоєнних десятиліть – із середини 1940-х до середини 1960-х рр.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в рамках планів науково-дослідної роботи кафедри всесвітньої історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, в рамках загальної наукової теми кафедри «Центрально-Східна Європа: етнополітичні процеси, соціальні трансформації, міжнародні відносини» (номер державної реєстрації – 0112U003030) та кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, в рамках загальної наукової теми кафедри «Історія Галичини нового і новітнього часу, історичне краєзнавство, методика викладання історії» (номер державної реєстрації – 0122U000223).

Ступінь наукової обґрунтованості результатів, сформульованих в роботі, їх наукова новизна. Дисертація М.В. Санкович є цілісним, завершеним і логічно структурованим науковим дослідженням. Теоретичні висновки, сформульовані за результатами досліджень, відповідають поставленій меті та завданням, характеризуються достатнім рівнем обґрунтованості. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (463 позиції) і додатків (14 найменувань). Зокрема,

здобувачка наукового ступеня опрацювала 124 архівні справи, 22 позиції опублікованих джерельних матеріалів, 19 позицій матеріалів періодичних видань, а також 243 позиції монографій та наукових статей. Різноманітність джерельної бази у поєднанні з оптимально підібраними теоретико-методологічними засадами дозволили змістовно розкрити дослідницький потенціал предмету дослідження. Окремі положення дисертації виносилися на обговорення чотирнадцяти міжнародних і всеукраїнських конференцій, пройшовши належну апробацію. Результати наукових студій опубліковані у семи наукових фахових публікаціях.

У рамках дисертаційного дослідження М.В. Санкович вперше провела комплексне дослідження соціально-економічних процесів на території Станіславщини (Івано-Франківщини) протягом середині 1940-х – середини 1960-х рр. Дисертантка обґрунтовано проаналізувала трансформаційні зміни у промисловості, сільськогосподарському виробництві, соціальній сфері краю на фоні процесів радянської західноукраїнських земель. Вивчила експерименти радянського окупаційного режиму в економічній сфері, їх негативні наслідки та протидію з боку місцевого населення. У роботі уточнено техніко-економічні показники, що впливали на розвиток промисловості та сільського господарства Прикарпаття, інфраструктури побуту. Доповнено характеристику змін у нових формах праці населення регіону в економічній сфері, доведено неефективність колгоспно-радгоспної системи в сільськогосподарському виробництві. Відрадно, що в ході дослідження авторка виокремила низку наукових проблем і тем, що потребують додаткового вивчення, зокрема, вклад науково-технічних працівників Івано-Франківщини у розвиток нафтогазовидобування інших регіонів України, становлення будівельної індустрії, транспорту і зв'язку на території області.

Практичне значення отриманих результатів. Зібраний у роботі фактологічний матеріал, напрацьовані авторкою теоретичні висновки й узагальнення можна використовувати під час викладання курсів з історії України у вищих навчальних закладах, закладах загальної середньої освіти; під час написання наукових робіт з економічної історії України середини – другої

половини ХХ ст., а введені до наукового обігу архівні документи – під час укладання збірників документів і матеріалів. Маємо сподівання, що матеріали дисертації будуть застосовані з метою формування програм краєзнавчих гуртків і факультативів, а також модельних навчальних програм предметів та інтегрованих курсів для ліцеїв та гімназій, написанні підручників. Наукове дослідження становить значний інтерес для краєзнавчої культурно-просвітницької роботи на Прикарпатті.

Загальна оцінка змісту дисертаційної роботи. У вступі роботи авторка обґрунтувала актуальність теми дослідження, сформулювала його мету й завдання, об'єкт і предмет, виокремила хронологічні рамки і географічні межі, прослідкувала загальні особливості використовуваної методології. Також подано інформацію про наукову новизну одержаних результатів, практичне значення роботи, апробацію результатів дослідження, особистий внесок здобувачки, основні публікації за темою роботи, а також структуру дисертаційного дослідження. Загальний обсяг роботи становить 275 сторінок, обсяг основного тексту – 199 сторінок.

Під час написання кваліфікаційної роботи дисертантка використала значний масив наукових робіт радянських, діаспорних, зарубіжних та сучасних українських істориків, які ретельно охарактеризовано та класифіковано у підрозділі 1.1. Це засвідчує авторську скрупульозність у підборі історіографічного матеріалу та якісний рівень пізнання предмету дисертаційної роботи. У підрозділі 1.2 проаналізовано джерельну базу дослідження, зокрема, виділено шість умовних груп використаних джерел – законодавчі акти та рішення радянського керівництва, статистичні збірники й показники, офіційне діловодство органів влади та управління, опубліковані документальні збірники за досліджуваною темою, офіційна періодика та спогади сучасників. Аналіз та систематизація зібраних матеріалів дала змогу всебічно дослідити соціально-економічні процеси на території Прикарпаття в 1944–1965 рр. Ретельність авторки під час підбору джерел, використання значної кількості архівних матеріалів дозволили забезпечити наукову новизну дослідження та реалізувати поставлені завдання.

Методологія дослідження, описана в підрозділі 1.3, полягає у використанні ключових наукових підходів, ряду загальнонаукових та спеціально-історичних методів відповідно до заявленої мети і поставлених завдань. Під час написання роботи авторка опиралася на принципи об'єктивності та історизму, універсальні складові методологічного інструментарію – аналіз, синтез, індукцію і дедукцію. Проаналізовано використовувану в роботі специфічну термінологію, здійснено періодизацію досліджуваної епохи.

Висвітлення проблеми дисертантка вважає найбільш доречним розпочати із розгляду процесів інтеграції Станіславщини до складу УРСР, радянізаційних процесів протягом 1944–1953 рр. У розділі 2 розкрито механізм насильницького насадження радянського окупаційного режиму на території Прикарпаття. Ретельно висвітлено тенденції післявоєнної відбудови економіки регіону, розкрито хижацькі методи експлуатації традиційних галузей промисловості. У контексті вивчення колективізації сільського господарства авторка аналізує її деструктивний вплив на прикарпатське село, низькі темпи, пов'язані зі спротивом підпілля ОУН і УПА, яке на території області продовжувало активну боротьбу до початку 1950-х рр. Заслуговує на увагу теза дисертантки про те, що особливістю Станіславської області був найнижчий показник колективізації як у масштабах західного регіону, так і всієї республіки. Такий стан речей був пов'язаний із географічними особливостями Станіславщини; колективізацію гірських районів області так і не було завершено протягом досліджуваного періоду.

Розділ 3 дисертаційного дослідження «Індустріалізаційні процеси (1954–1965 рр.)» присвячений характеристиці структурних змін у ключових галузях економіки Станіславщини (Івано-Франківщини) протягом другого повоєнного десятиліття. Особливу увагу приділено характеристиці енергетичної галузі економіки, нафтопереробки, зародженню хімічної галузі. Також у полі зору дослідниці опинився вплив на становище області економічних реформ хрущовського періоду – децентралізації управління промисловістю і створення раднаргоспів, кампанії щодо збільшення посівів кукурудзи, ліквідації машинно-тракторних станцій (МТС) на селі. Авторка ретельно аналізує особливості

директивного централізованого управління промисловістю та сільським господарством на території регіону, який був притаманний для тоталітарного комуністичного режиму. У роботі охарактеризовано особливості міграційного процесу жителів Прикарпаття із сіл у міста, позитивні й негативні риси міської забудови й радянської архітектури у Станіславі (Івано-Франківську) та окремих районних центрах.

У розділі 4 основну увагу приділено особливостям розвитку соціальної сфери на території Станіславщини (Івано-Франківщини), а саме розбудові системи професійної освіти, основним тенденціям у соціокультурній сфері, а також змінам у побуті й зайнятості населення. Дисертантці вдалося якісно проаналізувати широку мережу різноманітних освітніх закладів, які створювалися з метою забезпечення економіки кадровим потенціалом. Охарактеризовано культурні установи області, які стали інструментом радянського режиму у справі насадження офіційної «єдино правильної» ідеології та пропаганди. Авторка здійснила спробу вивчити основні форми і методи спротиву місцевого населення політиці окупаційного режиму після придушення оунівського збройного підпілля, описала діяльність окремих українських націоналістичних підпільних організацій другої половини 1950-х – початку 1960-х рр. та представників шістдесятницького руху на території краю. Авторка переконливо доводить, що, незважаючи на постійні декларації влади щодо пріоритетності соціальної сфери, наявні державні служби забезпечували тільки мінімум реальних потреб населення регіону, особливо в сільській місцевості. Незважаючи на певні зрушення, пов'язані з масовим житловим будівництвом хрущовського періоду, низький рівень розвитку житлово-комунальних послуг позначався на рівні забезпечення й добробуті прикарпатців.

Основний текст дослідження завершується структурованими висновками, які назагал відповідають поставленим авторкою завданням, підкреслюють наукову новизну, практичне значення й актуальність написаної роботи. Назагал можна констатувати, що М.В. Санкович провела комплексне і ґрунтовне дисертаційне дослідження, у якому повною мірою розкрила окреслену проблематику.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні М.В. Санкович не виявлено ознак порушення академічної доброчесності.

Зауваження до дисертації. Попри назагал позитивну оцінку до дисертації є наступні зауваження і побажання:

1. У вступі роботи дисертантка не ставить перед собою завдання дослідження соціокультурної сфери на Станіславщині, тому підрозділ 4.2 під назвою «Соціокультурна сфера» виглядає зайвим у загальній структурі роботи. Вартувало б додати відповідне завдання або забрати матеріал підрозділу.

2. Наведена у підрозділі 1.3 «Теоретико-методологічні основи» внутрішня періодизація двох великих періодів у подальшому практично не простежується і не використовується в основному тексті роботи.

3. У висновку до підрозділу 3.1 «Зміни в стратегії розвитку економіки» хотілося б дізнатися конкретні цифри щодо масштабів зростання промисловості на Станіславщині (Івано-Франківщині) в 1954–1965 рр., яких чомусь не наведено.

4. Висновок до підрозділу 3.3 «Містобудування і архітектура» носить занадто узагальнюючий характер, його можна підставити під будь-яку область тогочасної УРСР. Вартувало б ретельніше і більш конкретно прослідкувати у висновку специфіку містобудування й архітектури саме Станіславської (Івано-Франківської) області.

5. У контексті дослідження особливостей розвитку системи професійної освіти у підрозділі 4.1 дисертантка не навела конкретних даних стосовно масштабів зросійщення українського населення на теренах Станіславщини (Івано-Франківщини) і заходів радянського режиму в цьому напрямку, окрім запровадження у школах обов'язкових навчальних предметів російська мова та російська література.

6. У підрозділі 4.2 «Соціокультурна сфера» неодноразово порушується хронологічна послідовність та логічність викладу матеріалу. Зокрема, інформацію про дисидентський рух на Станіславщині (Івано-Франківщині)

чомусь розірвано відомостями про театральне життя, читання пропагандистських лекцій, присвячені ювілейним датам ідеологічні кампанії.

7. Підпільну Українську загальнонародну організацію (УЗНО), яка існувала в Долинському районі в 1960-х – 1970-х рр., дисертантка чомусь зараховує до шістдесятницького руху. Проте шістдесятництво, за «Енциклопедією історії України» – це «літературно-мистецька та суспільно-політична течія серед української інтелектуальної еліти». Рух шістдесятників був по своїй суті культурницьким рухом, представники якого переважно формувалися в межах радянської системи та намагалися реалізувати себе в умовах часткової лібералізації режиму після XX з'їзду КПРС. У той же час учасники УЗНО фактично були як ідеологічними, так і практичними послідовниками підпілля ОУН і УПА, належали до виразно політичної течії українського дисидентського руху. Тому їх не зовсім коректно ототожнювати з шістдесятницьким рухом.

8. У списку використаних джерел рубрику «Енциклопедичні та довідкові видання» можна було б доповнити матеріалами з «Енциклопедії історії України». Додатки вартувало б збагатити фотоілюстративними матеріалами з тематики соціально-економічного життя регіону в 1944–1965 рр. із приватних архівів та Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО).

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим нормам. Дисертаційна робота Марії Василівни Санкович під назвою «Соціально-економічні процеси у Станіславській (Івано-Франківській) області в 1944–1965 рр.» є оригінальним авторським дослідженням, що відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами). Дисертаційна робота здобувачки не має ознак порушення академічної доброчесності, є повністю завершеною науковою працею, де отримано обґрунтовані вагомі результати, що

містять наукову новизну, теоретичне і практичне значення, а її авторка, Марія Василівна Санкович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Рецензент:

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
і методики викладання історії
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Богдан ПАСКА

ПІДПИС *Паска Б*
ЗАСВІДЧУЮ
/ Начальник відділу кадрів
С.М.Ш. Орест СМІШКО
«07» 11 2014

